

Шевченко в галицьких школах.

„O, gdybym kiedykolwiek dożył tej pociechy.
By te księgi zbłądziły i pod wiejskie strzechy“.

A. Mickiewicz—Pan Tadeusz.

Найбільші поети, які належать до спільного пантеону вселюдської культури, найблизше стояли звичайно до народу, з якого виїшли, й найтісніше зли-

вався з епохою, що їх видала. Скарбів їх духа не можна виділити з загальної скарбниці всесвітнього інтелекту: кожна їх думка міцно сілетена вузлами гармонії й послідовности, вона невідступний товариш змагаль і титанічних борників тих велитив культурного поступу, що на своїх плечах несли великий тягар еволюції людського духа.

Гомер, Вергілій, Дант, Сервантес, Гете, Міцкевич, Пушкін, Шевченко... всі вони вістові в авангарді світового прогресу, але тут же перші, безиретейсній їй вірні снни свого народу, Джо боліють його горем, страждають його терпіннями, радуються його шастям. І, на диво, як мало вони вимагають од сучасників за неоцінені дари, якими так щедро обогачують духовцу скарбницю народньої культури. Великий поет польського народу Міцкевич за всі свої страждання, за все життя, віддане на послуги рідному краю, не бажав більше, як тільки, щоб його скромні „księgi zbladziły pod wiejskie strzechy“. Пушкін, гордість російської культури, батько нової російської літератури, радів тільки думкою, що хоч одна скромна дівчина полюбується його „грішною ціснею“:

„Ни чьихъ не требуя похвалъ,
Счастливъ ужъ я надеждой сладкою,
Что дѣва съ трепетомъ любви
Посмотритъ, можетъ быть, украдкой
На пѣсни грѣшныя мои“.

А наш кобзарь за всі муки і душевні катування, за горювання в кіргізьських стінах, за болі і страждання за рідний народ і безталанну Україну, одного тільки шастя бажав:

„Може, найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на ці думи,—
Я більше не хочу,
Одну сльозу з очей карих,
І—пап над панами“.

Ні один може великий поет у світі, ні один народній гешиї не висловив так ілястично, так просто свого гарячого поривання чулого серця—злитися з народом своїми почуваннями, думками й ділами в одно ціле, гармонійно й велике. І Шевченка не минуло це велике шастя; воно спочило на його світлій пам'яті, наче та животворна небесна росника на змаршталій квіточці; воно оживило велике поле національного відродження, засіяне плодючими думками великого Кобзаря — і серед його красується світла постать народнього пророка, який у серцях в рнях снів та дочок України не без радості міг-би прочитати:

„Будеш, батьку, папувати,
Поки живуть люди,
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть“.

* * *

Галичина все приковувала до себе увагу серйозних дослідників, що цікавилися культурним, національним і політичним відродженням України. З цього погляду вона зразкова країна найсуперечніших політичних напрямків, культур-

них ідей і невиданого хаосу в сфері національного самоозначення, в якому часто пронадала всяка здорова думка, бліднув нерідко найясніший промінь правди й живої дійсності. Але з другого боку вона па дорозі нашого тисячолітнього історичного походу до своєї найвищої мети — національного об'єднання в державній формі—виступала кількома наворотами „в ролі того резервуара, де могли прийти собі притулок на якийсь час культурні й громадські сили з усієї України, пригнічені в центрі української землі, на Поділля-привішні“. Так було в XIII ст. в часи татарського погрому; так було в XVI ст., коли іезуїтизм Риму до спілки з полошизаційним потоком польського шляхетства намагався задавити наше релігійно-культурне і національне життя; так наостанок було в другій половині XIX ст., коли груба лапа централізаційного петербургського правительства антикультурним актом 1876 року побажала вичеркнути український народ раз на все з карти Європи. Різні фази еволюції переживала Галичина: в неї стрічаються моменти апатії, політична дрібязковість патріотів-неуків, а часами навіть свідоме ренеґатство найгарніших її синів (Я. Головацький і його свігони москвофіли),—але з другого боку вона була сеною, на якій з'являлися найідейніші борці за соціальне й національно-культурне відродження рідного народу. Дуже крутими дорогами й нерівними стежками йшла свідома праця перших камінарів, що дупали своїми молотами тверду скаду поневолення нетямучости й гуртківства, поки не залунав свідомий, глибоко-патріотичний, хоча одночасно й наївний голос галицького українця, доморослого поета:

„Чом річенько домашня так зливеш поволі?

Чом водичі не розлієш з берегів на поле?

Годі плисти самотою,

Час вже тугу збути;

Шуми, гуди филовею,

Щоб далеко чути!“

І в останніх десятиліттях віг ота спокійна хвиля життя галицьких українців, перестала плисти самотою, вона запуміла далеко поза чорно-жовтими стовпами й опинилася аж на берегах Дніпра, значить там, відкіля й вишла причина розбурхання.

От тут підходимо до моменту, коли треба вже заговорити про Шевченка.

* * *

Вплив великого ґенія, національного пророка не міг не торкнутися життя галицьких Українців, що в 60—70 роках рішучо пірвали з старою цвізлю фразерства й доктринерства і вступили на шлях обнови рідної національної культури, ґрунтуючись на основах широго західно-європейського демократизму, прикладеного до реальних духовних і економічно-політичних потреб рідного народу. В цьому повороті ідеї великого Кобзаря мали рішаче значіння. Перші відгуки Шевченкової музи, по виході в світ його „Кобзаря“ в 1840—1841 роках рідко докочувалися до Галичини: правда, де-яким „батькам“ галицької „Руси“ знані були поеми Шевченка першого й другого видання його „Кобзаря“, де-які відписи мандрували навіть з рук до рук, але до відома ширшого загалу вони не доходили, колективної думки не ворущили. Аж починаючи з 1867 року Шевченко входить в круг ідей галицько-українського громадянства. Перше видання творів

великого поета, доступно всій інтелігентній громаді закордонної України, появилoся у Львові 1867 року, заходами і накладом К. Сушкевича п. з. „Поезії Т. Шевченка“ (Т. I.—270+6 стор. 8°, Т. II—344+4 стор. 8°). Це видання хоча й незовне та ще й кастровано по редакторському рецепту галицьких „патріотів-мералістів“, викликало небувалий ентузіазм серед молодого покоління робітників. Тодішній громадський діяч, як на сучасні обставини навіть доволі широкого покою, Волод. Барвінський писав: „Наче нова зоря, віщунка великих подій, появилася невелика книжка „Кобзарь“, що дивне диво сподіяла. Її читали й не начитались, переписували, вчилися на пам'ять, з рук до рук подавали, а скрізь лишала вона незатерті сліди в молодих серцях, в свіжих умах“.

В 1876 році появилoся в межах Австрії друге видання „Кобзаря“, також широко доступне українській публіці в Галичині: це—„Кобзарь Т. Шевченка“, коштом і друком д-ра Грейга в Празі, під орудою київської української громади, яка в 1874—75 р. жила інтенсивним громадсько-культурним життям. Не почувачи ще на собі давліня російського уряду. Заслуговує також на увагу видання „Кобзаря“ Шевченка, що вийшло в 1893 році у Львові заходами „Наукового Товариства ім. Шевченка“, під редакцією проф. О. Огоновського. Це видання претендувало навіть на назву „академічного“, та на жаль в йому стрічалoся стільки редакційних і технічних дефектів, що воно не могло внести поважнішої еволюції в ідеології громадянства, вихованого на творах Шевченка. Найкраще може це вдалося видання „Творів Т. Шевченка“, випущене товариством „Просвіта“ у Львові, під редакцією проф. Ю. Романчука, як торговий випуск просвітянської бібліотеки п. з. „Руська Письменність“. Найважливіше, що було це перше видання на всій території України, призначене для широких народніх мас; до нього прикладено дуже гарну популярну біографію Шевченка пера самого редактора і масу пояснень, поміщених при кінці тексту кожного тому, до того ж воно було й дешеве, так що найбільшій навіть селянин і робітник легко ставав власником найдорожчої книги української літератури й народа¹⁾.

Крім цих головних видань в Галичині появилoся чимало ще малих, програмових, тоб-то, призначених для певної мети видань „Кобзаря“, як у Львові, так і в провінції. Згадаю тільки популярного, невеликого „Кобзаря“, випущеного „Просвітою“ в 1894 році, або спеціальні „Кобзарі для молодіжї“, редактовані „Українським Педагогічним Товариством“ у Львові і т. д.

Я не мав би потреби спинятися над виданнями „Кобзаря“ в Галичині, коли б не та обставина, що кожний зріст національної свідомости серед галицько-українського громадянства викликав неминучу потребу такого видання, і навпаки, кожне нове видання „Кобзаря“ посувало цю свідомість наперед. Тут постав послідовний круговорот, ланцюг взаємного впливу і відношення явищ та фактів, що одне другого вивикали, підтримували й складали ядро громадського

¹⁾ Видання вийшло в двох томах, формату 16', в 400—500 сторін кожний, у гарній полотняній оправі, і коштувало всього 3 кор. австр., т. е., не більше 1 карбов. 10 копійок.

прогресу. В цьому відношенні „Кобзарь“ Шевченка, або просто такі кажучи, Шевченко й школа відіграли свою рішачують роль. Як це так сталося, ми дальше побачимо.

I.

Шевченко й університетське студентство в Галичині.

Студентського життя в Галичині, коли не рахувати незабутньої памяти „руської трійці“ Шашкевича, Головацького й Вагилевича 40-их років XIX ст., до конституції 1867 року властиво не було. Початок організованого життя, що задовольняло товариські й культурні потреби українського університетського студентства, треба віднести до хвилі народження „Друга“, який видав із себе дуже поважних громадських і літературних діячів старшої генерації як Вол. Барвінський, Тянячків, Огоновський, Ол. Барвінський, та молодшої таких великих талантів письменників політиків, як Франко, Павлик, Романчук, К. Левицький і др. З самого початку жила наша університетська молодь дуже кволим, непомітним життям, не маючи під собою ніякої реальної опори, без визначеної мети праці та без намічених методів боротьби. Дорогий час проходив на суцеречках за бездушну мінувшину, націоналістичні фантоми, мертві літературні форми, правопис, а тимчасом народ потанав дальше в темноті, економічних злиднях й політичним поновленні. Така безпрограмовість інтелектуального життя відбивалася найфатальніше на самій молоді; часть вирікалася рідного народу, плювала на його насущні потреби й ховалася за занавіс ренегатсько-москвофільською світоглядом, друга попадала в туман народово-козакофільського романтизму й одмежовувала себе також од реального життя, а третя стала ірраціональною за чорно-жовтим жолобом і „благоденствовава“. Молодь губила те, що найцінніше в її молодій крові й душі: ідеальні цілі й способи боротьби. Аж наразі з'явилися перші видання „Кобзаря“ на території Австрії: Львівське 1867 року і пражське 1876 року.

Ця євангельська книга українського народу зробила рішучий перелом у духовному житті галицько-українського студентства в 70—80 роках останнього століття. Молодь зачала перевірювати свою програму: в „Кобзарі“ вона находила готові відповіді на всі болючі питання, там і показані дороги, якими треба йти до вселюдського добра й щастя. Там найшла вона й відповінь на те, чого не могла знайти в дотеперішній ідеології. Найперше національне питання:

„Все розберіть та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чіі літа? Яких батьків?
Ким, за-що закуті?“

Правда, прямої відповіді може й не було для жадної молодої душі, але за те щиро-батьківська порада:

„Учітеся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужого научайтесь.—
Свого не цурайтесь“.

І вчитися треба добре, так, щоби не стоять осторонь від життя, бо

„Як-би ви вчилися так як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на на небо:
І ми—не ми, і я не я!
І все те бачив, все те знаю“...

Ні не туди закликав Шевченко молодь, не „залізати на небо“ радив, а звертав її очі туди, на землю, реальний світ, живих людей. І тут вона бачила сумні-пресумні картини народнього життя:

„Он глявь,—у тім раї, що ти покидаеш,
Латану свитину з каліки звімають,
З шкурою звімають,—бо пічим обуь
Павят педорослик. А он росцинають
Вдову за подуше, а сива кують.
Єдиного сива, єдину дитиву.—
Єдину надію в військю оддають,
Бо його, бач, трохи... А ов-де під тивом
Опухла дитива голодная мре,
А мати пшеницю на павщиві жне.

На таку реальну дійсність звертав Шевченко увагу молоді, кликав її щиро зайнятися долею рідного народа, благав дрібними сльозами полюбити безталанну Україну по власному заповіту:

„Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляву святого Бога,
За неї душу погублю“.

Правда, заповіт великого прорєка міг легко завести молоді уми на манівці романтизму, фантому вимріяної якоїсь України, бо реальної в розумінні державно-політичного організму її не було. Але на щастя це не сталося: молодим, гарячим серцям прийшов на допомогу дужий інтелект, перший науковий піонер західно-європейського демократизму на Україні М. Драгоманов. Він вказав молоді, в чім лежить реальне життя народа, як треба розуміти працю для добра рідного народа, для будування найвишого ідеалу—вільної України. Під могутнім впливом цього вченого виховалися такі визначні таланти як Франко і Павлик, що ввели український народ в Австрії в круг австрійської та загально-європейської демократії. З їх же школи вийшли такі солідні публіцистично-наукові й політичні сили як Є. Олєсницький, Я. Весоловський, В. Бачинський, Л. Цегельський, Е. Левицький, Лозинський, Пашейко і багато других, що своєю громадянською працею поставили український народ на тій висоті, відкіля його було видно навіть австрійському правительству.

В гуртках університетської молоді кипіла горячкова наукова праця, вироблялися дисципліни громадянської діяльності, означувалися її цілі, намічувалися програми й методи. Організаторська сторона розвивалася виразно в двох напрямках: „хождение вь вародь“ поставило собі завданням розбулити до діяльного громадського життя широкі робітничі й селянські маси. Вродилася своя популярна преса й політична література, маси студентів організаторів розливалися по всіх селах і містечках. Безвиинна, систематична й реальна праця мусіла

в короткім часі видати свої оwoчі: на горизонті галицького українського життя з'явилися такі серйозні громадські фактори як селяне-письменники в роді Шмігельського, Остапчука, Марцінюка й Думки, талановиті селяне-промовці як напр. неграмотний селянин в збаражському повіті Антін Гридуник, або такі визначні селянські парламентарі як Старух і т. д.—Щоб побільшити кадри свідомих, організованих інтелігентних борців за народні ідеали, університетське студентство мусіло також подбати про свої невичерпані резерви, та звернуло свою увагу на організацію української молодіжї середніх шкіл, т. е., гімназій, реальних шкіл і вчительських семінарій.

II.

Шевченко й молодь середніх шкіл у Галичині.

Не знаю другої країни в світі, де б школа спиралася на таких ненормальних педагогічних підвалинах, як середні українські школи в Галичині, або ті польські, в яких навчано української мови й літератури. По закону, навчання рідної мови й літератури. повинно вестися так, щоби розбуджувати в молоді інтелект, естетичні почування й любов до всього рідного, та дати ясний і основний погляд на ієнетичний розвиток ідей, краси й мистецтва в рідного народа. Але на ділі в галицьких школах виходило все навпаки. Польські ідеологи обставили наукові плії так, що ученик міг виробити собі тільки туманні уявлення про те, що таке українська література, чому й кому вона служила та куди намагалася повести рідний народ. Перед молоддю скривалося ті скарби думі, якими блистіли корифеї української літератури: вигонилося із школи навмисне те, що розбуджувало національну свідомість, гордість і завзятість, що примушувало молоді серця полюбити свою рідну бувальщину, свій рідний народ з усіми його прегарними вдачами й хибами. Це особливо торкалося Шевченка. Про такі дари його незрівняного таланту як „Гайдамаки“, „Іван Гус“, „Іван Підкова“, „Тарасова ніч“, „Катерина“, „Сон“, „Неофіти“—нічого й було згадувати. Молоді голови набивалося недотепною й пудною біографією Шевченка, переповненою фактами густо-часто неперевіреними або й таки неправдивими. Молодь знала Шевченка як автора саптіментальної, правда—на причуд гарної балади „Тоюля“ та й ще де кількох невеличких ліричних поезій. Але великий гевій, що своїми невмірними думами будив народні маси до нового життя, показував їм новий ідеал громадського й економічного ладу, зникав за туманними фразами любови до України; не видно було чоловіка, що всією своєю істотою болів усім горем і терпіннями рідного народа; зникав художник, що своєю чарівною кобзою запалював людські почуття. І не дивувалися нам, що молодь не могла вдоволитися сухою ехолоястикою та шукала задоволення своїх інтелектуальних потреб поза шкільною лавкою. Тут то й університетське студентство приходило їй з допомогою, організуючи при де котрих середніх школах та єми і гуртки.

Перший гурток завязався був на початку 80 років останнього століття при академічній гімназії у Львові. Дальше пішла черга на Стрий, Тернопіль, Перемишль, а на остачок і на Коломию та Станіславів. Кожний гурток поділявся на кілька секцій, як: політичну, економічну, літературну, відчитову, драматичну

і т. д. В секціях ішла доволі інтензивна робота; молодь багато читала, уважно стежила й оцінювала різні явища громадянського життя й пробувала вияснити їх повстання за допомогою політичних, економічних та культурних факторів. Звичайно вся праця проходила в тайні від чужиного ока польських педагогів: зимою сходилася де небудь молодь по окремих домах далеко за містом, а весною й літом приютом їй були зелені ліси й гаї, буяні левади та сумовиті поля. Тут на свіжому повітрі покріплялися тіло й душа: хлопці гуляли, бавилися а крім того прочитували свої реферати на різні теми. Ідейним предметом, найбільш улюбленим і оточеним якимсь ореолом святості, в якому концентрувалися всі почування й інтелектуальні інтереси молодих умів, був Шевченко. Прочитувано уважно й критично кожний рядочок найменшої його поезії; тут находила звичайно молода палка уява готові відповіді на всі пекучі питання: національні, соціальні, політичні, релігійні і т. д. Завязувалися гарячі суперечки; смішні вони смішні, бо по дитячому невпинні, але за те ширі й тим корисні, що примушували самостійно думати. Ясно вповідати свої погляди, вірно оцінювати події найблизшого оточення і погоджувати з ними свої діла й вступки.

Окремі гуртки видавали свої тайні періодичні літературні журнали, які радо переписувалися й мандрували з рук до рук. В них молоді поклонники муз пробували сил свого пера; цікаво зазначити, що всі ці дитячо-невпинні проби носили на собі з правилами дуже виразні сліди Шевченкової музи, ба навіть самі мотиви й сюжети перероблялися на тисячні лади. Гуртки окремих міст і шкіл були об'єднані в один краєвий комітет, який наглядав за плявовою діяльністю своїх філій, постачав бібліотекам книжки, журнали й газети та улаштував раз на рік таємні з'їзди делегатів од усіх гуртків. З'їзд закінчувався звичайно тайним вокально-музикальним вечором на честь Шевченка.

Отака таємна праця молоді велася по кінець 90-их років. Нарешті зрозуміли польські педагоги, що такий гнів не веде до добра, що чим більше накласти поліцейські кайдани на молоді душі, тим більша прірва виростати ме межі молодью і школою. Дозволено було вільніше читати й думати, в шкільних бібліотеках почали з'являтися крапці творчості українського письменства. На першому місці стояли твори Тараса Шевченка. Молодь радо читала й розглядала їх критично в шкільних читальнях під проводом своїх учителів літератури. Повіяло молодим духом, все ожило, повеселішало.

Особливу увагу звертала молодь на публічні музично-вокальні вечори в честь Шевченка, які дозволено вже було улаштувати прилюдно в школах або других публічних домах чи інституціях. Нема що й говорити, з яким захопленням користувалася молодь тим правом. В окремих школах з'являлися свої хори оркестри; вичувало найкращі твори наших і чужих композиторів; вибірали найгарніші твори Шевченка для деклямацій; студіювано символічні картини, живі образи, апотеози і т. д. Часто концерт сполучувано з сценічними виставами, товариськими забавами, танцями то що серед своїх учителів та їх родин. На концерти приїздила звичайно найблизша рідня учнів, знакомі й учителі сусідніх шкіл, і таким чином витворювалися симпатичні звязки й об'єднання школи, учнів і учителів з близьким і дальшим оточенням, повставала гармонія почувань і поглядів, така необхідна в справі розумного виховання молодих поколінь.

Ці Шевченківські вечори згадувалися учнями з великою любов'ю далеко-далеко поза шкільною лавкою; не один батько з захопленням розказував своїм дітям, таким же учням, як і він колись був, про те, як то „було за наших часів“, чим тоді раділи і чим боліли молоді душі. Слухав батько сина, а син батька, і так завязувалася невидима нитка симпатії між молодим і старшим поколінням, симпатії, що плала з одного спільного джерела: любови до Шевченка та його безгалавної України.

III.

Шевченко в народніх українських школах у Галичині.

Найвиднішу роль у поширенні культу Тараса Шевченка серед широких народніх мас відіграли українські народні вчителі, саме ті, які брали найдіяльнішу участь у житті таємних гуртків. Там їх серця наповнялися любов'ю до України, там набирали вони громадянських ідеалів і чесно, та прищеплювали їх на ґрунті реального життя, живучи й працюючи серед народа.

В школах дуже мале поле відкривалося для громадянсько-національної діяльності вчителя. Тут не сміло „пахнути“ українським духом; учні не повинні були знати хто вони,

Чії діти? Яких батьків?
Ким, за що закуті?*

Навчано в народніх школах „рідної“ історії, але навчано так, що дитина її поняття не мала, що таке Україна, а за те бачила в своїй уяві велику, могутню та славу Польщу „od morza do morza“. Діточка лепетала на пам'ять такі перлини Шевченкової музи, як

„Мені тринадцятий минало;
Я нас ягнята за селом...
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було,
Мені так любо, любо стало,
Непаче в Бога...
Уже прикликали до паю.

А я собі у буряві
Молюся Богу; і не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так весело було.
Господне вебо і село,
Ягня, здається, веселилось.
І сонце гріло—не пекло.

Щебетали діточки й раділи, бо не ж такі рідні, знаві їм образи. Але тут же перед ними розверталася друга, зовсім незрозуміла вже для них картинка:

„Та не довго сонце гріло,
Не довго молилось;
Запекло, почервоніло
І рай запалило...“
Мов прокинувся,—дивлюся:
Село почорніло,
Боже вебо голубець—
І те почорніло.

Поглянув я на ягнята—
Не мої ягнята;
Обернувся я на хати—
Нема в мене хати.
Не дав мені Бог нічого!
І хлівули сльози...
Тяжкі сльози...

От тут ставала перед дітьми загадка з тисячі й одної ночі, якої вони маленьким своїм розумом не могли розгадати. Чому сонце рай запалило? чому

голубе небо й село почорніло? чому в от того тринадцятилітнього хлопчика не було ні ягнят, ні хати? хто він такий, та й відкіля взявся? Такі питання мучили дітей, а відповіді на них вони ніде не находили: ні в книжках, ні в учителя. І не могли найти. Бо щоб їм пояснити такі питання, треба б розказати правдиву історію нашого народа; треба б розказати, як мучила та катувала Польща Україну; як одібрала в нашого безталанного народа всі матеріяльні й духовні скарби, та й як ще й до сьогодні в Галичині роблять те саме. Такого навчання галицька польська шляхта не бажала собі і дозволу на його не давала.

За те ідейне народне вчительство користувалося своїми громадянськими правами та ширю культурною працею поза школою заповняло великі прогалини в національному вихованню своїх школярів. У читальнях „Просвіти“, Січових організаціях, „Соколах“, кооперативах, економічних товариствах, одним словом усюди, де тільки була спроможність, воно засівало зерна національної свідомости. Воно навчало рідної історії й літератури, ставляючи, розуміється, „во главу угла“ своєї діяльності Шевченка й його твори. І так рік за роком, при тривалій праці учителів, підросали покоління свідомих громадян України, що своєю силою примушували польських верховодів рахуватися з народними потребами наших мас. Ці маси, ведучи інтенсивну боротьбу за своє національне існування, виборозили також поважні полекші і в шкільному житті; і тут став почуватися дух свободи, волі.

Прийшов нарешті 1914 рік! Рік великого національного свята ювілею столітніх уродин Тараса Шевченка. Заколихалося національне море українських народніх мас у Галичині. Розвивався стихійний рух для гідного вшанування пам'яті національного генія, великого пророка. Польська краєва шкільна рада зрозуміла, що цей рух не може оминати всіх шкіл, у тім числі й українських народніх шкіл, і видала об'язник про організацію Шевченківських торжеств для шкільних дітей. Цей об'язник дуже і дуже широко використали громадянство й учительство. Українське Педагогічне Товариство випустило різні видання „Кобзаря“ для шкільних дітей; його ж накладом, а головно заходами редакції „Дзвінка“ появилася чимало шкільних п'єс, у яких з'ясовувано різні моменти з життя поета; багато живих картин, апотеозів, нот і т. д. появилася в шкільних бібліотеках.

Учительство жваво взялося за роботу. Всюди об'єднано діяльність школи з діяльністю національних просвітних організацій. Школярі до спіяки з членами читалень „Просвіт“ устроювали під проводом учителів концерти, сценічні вистави, читання творів Шевченка, походи, маніфестації то що. Батьки й матері з сльозами в очах зустрічали ряди маніфестантів—дітей з національними прапорцями в руках.—Куди ж та за чим прямували маніфестації? А от під впливом ідейної роботи вчителів серця селян заналаювалися такою любовю до свого генія, „хлопського поета“, як вони говорили, що в кожному майже селі поставлено Шевченкові пам'ятника, висипано могилу, або посаджено бодай пам'ятне дерево. І туди то прямували маленькі діточки під звуки веселих пісень, щоб оддати поклін великому Батькові.

І серця раділи, раділи. А з високого неба дивилась душа Тарасова і також раділа, бо він бачив, що сповняється його найсвятіше бажання, яким так горіло його серце за все життя:

„І забудеться срамотня,
Дивная година,
І оживе добра слава,

Слава Україні,
І світ ясний, невечірний
Новий засіє“.

І. Ющин.

